

Norm ve Değer^(*)

Hans Kelsen

Çeviren: Kasım Akbaş^(**)

Eğer bir norm, davranışları "yönetmek" anlamında, belli bir davranışın yapılması 'gerektiği'ni şart koşuyorsa, fiilî herhangi bir davranış ya bu norma uyuyordur ya da uymuyordur. Davranış, eğer nesnel olarak geçerli bir norma göre olması gerektiği gibi ise norma uygun; eğer nesnel olarak geçerli bir norma göre olması gerektiği gibi değil ise norma uygun değil demektir, zira bu durumda norma uygun olan, söz konusu davranışın tam tersidir. Gerçekleştirilen davranışın, nesnel olarak geçerli bir norma göre olması gerektiği gibi olmadığı şeklindeki yargı, bir değer yargısıdır –pozitif bir değer yargısıdır. Gerçekleştirilen davranışın "iyi" olduğu anlamına gelmektedir. Gerçekleştirilen davranışın, nesnel olarak geçerli bir norma göre olması gerektiği gibi olmadığı şeklindeki yargı, negatif bir değer yargısıdır. Gerçekleştirilen davranışın "kötü" ya da "şer" olduğu anlamına gelmektedir. Belli bir davranışın, kendisine göre "olmasını gerektiren" nesnel olarak geçerli bir norm, pozitif ya da negatif bir değer teşkil etmektedir. Norma uyan davranış pozitif bir değere, uymayan davranış negatif bir değere sahiptir. Nesnel olarak geçerli sayılan norm, gerçekleştirilen davranışa uygulanan değer standardı olarak işler. Ger-

çekleştirilen davranışın, nesnel olarak geçerli norma uygun olduğunu ve dolayısıyla "iyi" olduğunu ya da nesnel olarak geçerli norma uygun olmadığını ve dolayısıyla "kötü" olduğunu tasdikleyen değer yargıları, gerçeklik hakkındaki, bir şeyin ne ve nasıl olduğunu –nesnel olarak geçerli sayılan bir norma gönderme yapmadan- tasdikleyen yargılardan ayırt edilmelidir.

Değer yargısının gönderme yaptığı –değerlendirmenin nesnesini oluşturan ve pozitif ya da negatif bir değere sahip olan- fiilî davranış, zaman ve mekân içerisinde yer alan bir olgudur; gerçekliğin bir parçasıdır. Ancak böyle bir olgu, normla kıyaslandığında, iyi ya da kötü şeklinde bir yargıya ulaşılabilir. Ancak böyle bir olgu, pozitif ya da negatif bir değere sahip olabilir. Kendisine değer atfedilmekte olan gerçekliktir. Değer yargılarının temeli olan normlar, insanüstü bir iradeyle değil, insan iradesiyle yasalaştırıldıklarına göre, bunlarla tesis edilen değerler keyfidir. Başka iradi beşerî etkinlikler, ortaya öncekilerin tam zıddı normlar da çıkarabilirler. Böylece, bu diğer normlar, öncekiler tarafından tesis edilen değerlerin zıddı değerler tesis edebilirler. Yani bir norma göre "iyi" olan, başka bir norma göre "kötü" olabilir. Öyleyse, tanrısal

(*) İlk olarak California Law Review 54: 1624-1629 (1966)'da yayımlanmıştır. Çeviri ve yayım, derginin izniyle yapılmaktadır.

(**) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi.

Hans Kelsen

bir otorite tarafından değil de insanlar tarafından yasalaştırılmış olan normlar, sadece görelî değerler tesis edebilirler. Bu nedenle, belli bir davranışın olmasını gerektiren bir normun geçerliliği ve tesis ettiği değer, öncekinin tersi bir davranışın olmasını gerektiren ve öncekinin tersi bir değer tesis eden bir başka normun geçerli olabileceği gerçeğini ortadan kaldırmaz. Söz gelimi, her koşul altında yalan söylemeyi ve intiharı yasaklayan geçerli bir norm olabileceği gibi, belirli koşullarda yalan söylemeye ve intihara izin veren, hatta bunu buyuran, başka ancak yine geçerli bir norm da olabilir. Bu iki normdan sadece birinin hakikaten geçerli olduğunu ve diğerinin geçerli olmadığını rasyonel olarak kanıtlamak olanaksızdır.

Gelgelelim, eğer belli bir davranış buyuran ve böylece belli bir değer tesis eden normun, Tanrı ya da Tanrı tarafından yaratılmış doğa gibi, insanüstü bir otoriteden kaynaklandığı varsayılsa, bu norm kendisinin zıddı bir davranış buyuran bir normun varlığı olasılığının bulunmadığını iddia edecektir. Böyle bir norm tarafından tesis edilen değer, beşerî irade tarafından yasalaştırılan normun tesis ettiği değer aksine, "mutlak" olarak tanımlanır. Bilimsel bir değer kuramının nesnesi, sadece beşerî irade tarafından yasalaştırılmış normlar ve bu normlar tarafından tesis edilmiş değerler olabilir.

Eğer bir değer, nesnel olarak geçerli bir norm tarafından tesis edilmişse, gerçek bir şeyin – gerçek bir beşerî davranışın- "iyi" ya da "kötü" olduğu şeklindeki yargı, bu davranışın nesnel olarak geçerli bir norma uygun olduğu düşüncesini ifade etmektedir: Davranış olması gerektiği gibidir. Davranışın nesnel olarak geçerli bir norma uygun olmadığı

ğış yargısı, davranışın olması gerektiği gibi olmadığı şeklindeki bir yargıdır. Böylece, bir "olması gereken" olan değer, bir "olan"la, yani gerçeklikle zıt kardeş olarak yan yana konulmuştur - değer ve gerçeklik "olması gereken" ve "olan" şeklinde iki ayrı alana aittir.

Eğer, bir davranışın, nesnel olarak geçerli bir norma uyduğu ya da uymadığı yolundaki bir ifade "değer yargısı" olarak adlandırılıyorsa, bu değer yargısı, değer tesis eden normdan ayırt edilmelidir. Bir değer yargısı doğru ya da yanlış olabilir, çünkü geçerli bir düzenin normuna gönderme yapmaktadır. Örnek olsun, Hristiyan ahlakına göre kişinin dostlarını sevmesinin ve düşmanlarından nefret etmesinin "iyi" olduğu şeklindeki bir değer yargısı yanlıştır; çünkü geçerli Hristiyan ahlakının bir normu, kişinin sadece dostlarını değil, düşmanlarını da sevmesi gerektiğini buyurmaktadır. Eğer geçerli hukuk, bir hırsıza yaşamından yoksun bırakma değil, özgürlüğünden yoksun bırakma cezasının verilmesini buyuruyorsa, bir hırsıza ölüm cezası verilmesinin yasal olduğu şeklindeki bir değer yargısı yanlıştır. Ne ki, bir norm doğru ya da yanlış olamaz; mesele, geçerli olup olmasınınadır.

Bir yargıç tarafından dile getirilen "yargı", artık yargıcın uyguladığı norm olmak dışında, kelimenin mantıksal anlamıyla bir yargı değildir. Bunun yerine, bu "yargı" somut olaydaki geçerliliği ile sınırlanmış ve "yasa" olarak adlandırılan genelleştirilmiş bir norm – bireysel bir normdur.

Nesnel olarak geçerli bir normun tesis ettiği değer, bir normla değil de bir bireyin istek ya da iradesinin yöneldiği bir amaçla ilişkili olan değerden ayrı

tutulmalıdır. Bu amaç, istek ya da irade ile uygunluk içerisinde olup olmamasına göre, “iyi” ya da “kötü” şeklinde, pozitif ya da negatif değere sahip olacaktır. Eğer bir bireyin istek ya da iradesinin yöneldiği bir amacı ifade eden yargı bir değer yargısı; bu istek ya da iradeye uygun amaç “iyi”; bu istek ya da iradeye uygun olmayan amaç “kötü” olarak adlandırılacak olursa, bu değer yargısı, gerçeklik hakkındaki yargıdan farklı olmayacaktır. Böyle bir yargı, bir gerçek ile nesnel olarak geçerli bir norm arasındaki değil, sadece iki gerçek arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır. Bu nedenle sadece gerçekliğe ilişkin özel bir yargıdır.

Eğer birisi tarafından dile getirilen, bir şeyin iyi ya da kötü olduğu şeklindeki ifade, sadece o kişinin belli bir nesneye karşı o andaki duygusal tutumunun göstergesi ya da bir şeyi arzuladığı ya da arzulamadığının belirtisi ise, bu ifade bir değer “yargısı” değildir. Zira bu ifade bilginin değil, bilincin duygusal unsurunun bir işlevidir. Eğer bu duygusal tepki, tepkiyi gösterenin değil de bir başka bireyin davranışına atıfta bulunuyorsa, kişinin duygusal onaylamasının ya da onaylamamasının bir göstergesidir -“bravo!” ya da “yuh!” şeklindeki ünlemlerle ifade edildiğinde olduğu gibi.

Bir davranışın nesnel olarak geçerli normla ilişkisine dayanan değer nesnel (objective) değer şeklinde adlandırılabilirken, bir bireyin istek ya da iradesi ile bir amaç -özellikle bir davranış arasındaki ilişkiye dayanan değer öznel (subjective) değer olarak adlandırılabilir. Eğer bir davranışın iyi olduğu şeklindeki yargı sadece, bir bireyin o davranışta bulunulmasını istediği ve bir davranışın kötü olduğu şeklindeki yargı

sadece, bir bireyin onun tam tersi bir davranışta bulunulmasını istediği anlamına geliyorsa, “iyi” ya da “kötü” şeklindeki değerler, kendisinden belli bir davranışta bulunması istenen değil, sadece o davranışta bulunulmasını isteyen birey açısından söz konusudur. Eğer bir davranışın iyi olduğu şeklindeki bir yargı davranışın nesnel olarak geçerli bir norma uygun olduğu (ve eğer bir davranışın kötü olduğu şeklindeki bir yargı, davranışın nesnel olarak geçerli bir norma uygun olmadığı) anlamına geliyorsa, “iyi” ve “kötü” şeklindeki değerler, davranışları yargılanmakta olan bireyler açısından, yani davranışları söz konusu nesnel olarak geçerli norm tarafından düzenlenen bütün bireyler açısından geçerlidir. Böylece, söz konusu bireylerin davranışları, istenildikleri ya da istenmedikleri için değil, bir norma uygun oldukları ya da olmadıkları için pozitif ya da negatif bir değere sahiptir. Nesnel anlamı norm olan irade edimi/iradi fiil, değer yargısı ile ilgili olduğu sürece dikkate alınmaz.

Öznel anlamıyla değer -bir amaç ile bir bireyin istek ya da iradesi arasındaki ilişkide bulunan değer-, nesnel anlamıyla değerden -bir davranış ile nesnel olarak geçerli bir norm arasındaki ilişkide bulunan değer- ayırt edilebilir niteliktedir. Zira öznel değerler farklı derecelere sahip olabilirler. Bir bireyin istek ya da iradesi farklı yoğunluk derecelerine sahip olma niteliğine sahiptir. Oysa, nesnel bir değer derecelenmesi mümkün değildir. Çünkü, bir davranış nesnel olarak geçerli bir norma ya uygundur ya da uygun değildir, daha az ya da daha fazla uygun olması mümkün değildir.

Eğer bir norm, farklı derecelere sahip olabilecek bir davranışın yapılması-

nı buyuruyorsa, norma uyulmasının, daha az ya da daha çok şeklinde farklı derecelerinin olabileceği gibi bir durum ortaya çıkabilir. Gelgelelim bu, yanlış bir düşüncedir. Örnek olsun, eğer bir norm, adam öldürmenin yirmi yıl hapisle cezalandırılması gerektiğini buyuruyorsa, ve eğer bir mahkeme adam öldürmeyi müebbet hapisle cezalandırırken bir başkası on yıl hapisle cezalandırıyor, uygulama yönünden ilk yargılamanın norma “daha fazla” uygun olduğu ya da diğerinin “daha az” uygun olduğu doğru değildir; zira bu iki yargı da normla uygunluk içerisinde değildir. Eğer bir norm, süre belirtmeden, adam öldürmenin hapisle cezalandırılmasını buyuruyorsa, müebbet hapse hükmeden bir yargının uygulanma bakımından norma “daha fazla” uygun olduğu ve on ya da yirmi yıl hapse hükmeden yargıların “daha az” uygun olduğu söylenemez. Zira her üç yargı da normla eşit uygunluk içerisinde. “Daha fazla” ya da “daha az” şeklindeki kullanımlar, norma uygunluğa değil, cezanın miktarına gönderme yapmaktadırlar.

Nesnel bir değer ifade eden değer yargıları, nesnel değer yargıları olarak; öznel bir değer ifade eden değer yargıları, öznel değer yargıları olarak adlandırılırlar. Böyle adlandırılmakla, “nesnel” ya da “öznel” sıfatları, bilginin işlevi olarak yargıya değil, ifade edilen değere atıfta bulunmaktadır. Bilginin işlevi olarak her yargı, nesnel olmak zorundadır. Yani yargı, yargılamayı yapan bireyin istekleri dikkate alınmadan yapılmalıdır. Bu mümkündür. Her hangi bir düzene karşı, onaylayıcı ya da onaylamayıcı duygusal bir tutum takınmadan, özel bir beşerî davranışın, söz konusu normatif düzenle ilişkisini -yani davranışın düzene uygun olup olma-

dığını- belirlemek mümkündür. Söz gelimi, Hristiyan ahlakına göre, kişinin düşmanlarını sevmesinin iyi olup olmadığı alalım. Bu sorunun yanıtı, ki bir değer yargısıdır, yanıtı verecek kişinin düşmanları sevmeyi onaylayıp onaylamadığı göz önüne alınmadan verilebilir ve verilmelidir. Ya da başka bir örnek alalım: Geçerli bir hukuka göre adam öldürmeye idam cezasının verilmesi gerekip gerekmediği, dolayısıyla -hukuksal olarak- adam öldürme durumunda idam cezasının geçerli olup olmadığı sorusuna, yanıtı verecek kişinin idam cezasını onaylayıp onaylamadığı dikkate alınmadan yanıt verilebilir ve verilmelidir. Ancak o zaman değer yargısı nesnel olur.

Özetle: Eğer yargı, (özellikle beşerî davranışa bağlı) bir amaç ile bir bireyin istek ya da iradesi (yani bir öznel değer) arasındaki ilişkiyi ifade ediyorsa, yargıyı yapan birey bu yargıyı, kendi onaylama ya da onaylamamasını dikkate almadan, sadece birey ya da bireyler bir amacı (ya da tersini) istediğini ya da bu doğrultuda irade gösterdiğini ya da daha doğrusu belli bir davranış onaylayıp onaylamadıklarını tespit ederek dile getirdiğinde, bu değer yargısı nesnelidir.

Öyleyse, nesnel bir değer -ki bir davranış ile nesnel olarak geçerli kabul edilen bir norm arasındaki ilişkiyi betimlemektedir ve dolayısıyla gerçeklik hakkındaki yargıdan temelden farklıdır- ifade eden değer yargıları ile öznel bir değer -ki bir amaç (özellikle bir davranış) ile bir ya da birden çok bireyin bu davranış ya da tersini istemesi (özellikle belli bir davranış onaylaması ya da onaylamaması) gerçeği arasındaki ilişkiyi betimlemektedir ve dolayısıyla sadece gerçeklik hakkında özel yargılardır- ifade eden değer yargıları

arasında ayırım yapıyoruz. Bu ayırım, birinci olarak ifade edilen değer yargılarının da yine gerçeklik hakkında olmaları temelinde eleştirilmiştir. Çünkü, değer yargısının temeli olan normun, beşerî bir emir ya da gelenek ile, dolayısıyla ampirik gerçeklerle yaratıldığı ileri sürülmüştür. Ayrıca bu nedenle, bir gerçeğin (özellikle gerçek davranışın) bir norm ile ilişkisinin, sadece iki ampirik gerçek arasındaki ilişki olduğu da ileri sürülmüştür. Bu itirazı ileri sürenler, emir etkinliği ya da gelenek oluşturan etkinlikler ile bu etkinlikler sonucu yaratılan normu birbirinden ayıramamaktadırlar: İlk olarak ifade edilenler bir gerçek, ikinci olarak ifade edilen bir anlamdır. Dolayısıyla, gerçek bir davranış ile bir norm arasındaki ilişki ve bu davranış ile norm anlamına gelen gerçek arasındaki ilişki, iki ayrı ilişkidir. Bir davranış ile bu davranışta bulunulması gerektiğini şart koşan norm arasındaki ilişkinin, normu yaratan emir ya da gelenek etkinliği hiç göz önüne alınmadan da tanımlanabilmesi mümkündür. Bu durum, çok uzun zaman önce konulmuş normları, unutulmuş ya da çok uzun zaman önce ölmüş kişiler tarafından yaratılmış normları, ya da özellikle evvelki kuşakların gelenekleri tarafından yaratılmış normları düşündüğümüzde daha açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Zira bu durumlarda, davranışları bu normlar tarafından düzenlenen insanlar bu normları sadece anlamları itibarı ile bilmektedirler. Belli bir hareket hakkında ahlaksal olarak (geçerli kabul edilen bir ahlaksal norma göre uygun olup olmamasına göre) iyi ya da kötü şeklinde bir yargıya varıldığında, yargılamaya temel oluşturan ahlaksal normu yaratan geleniğin farkında olunmaz. Oysa, hukuk

normlarını yaratan edimlerin hukuksal bilişin nesnesi olarak kabul edilmesi, sadece bu edimlerin hukuk normlarıyla belirlenmesi durumunda mümkün olur. Ve bütün diğer normların geçerliliği için nihai neden olan temel norm, gerçek bir irade ile yaratılmamıştır; hukuksal düşünce içerisinde, onun var olduğu kabul edilir.

“Değer” ile aynı zamanda, bir şeyin, özellikle de beşerî davranışın, bir araç olarak belirli bir gaye ya da amaçla olan ilişkisini de kastediyoruz. Elverişlilik, yani belli bir amaç için elverişli olma pozitif; elverişli olmama ise negatif bir değerdir. Amaç öznel ya da nesnel olabilir. Nesnel amaç, olması gerekenin gerçekleştirileceği amaçtır. Bu, amacın, nesnel olarak geçerli kabul edilen bir norm tarafından şart koşulmuş olması anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, genel olarak doğa için, özel olarak insan için, doğüstü ya da insanüstü bir otorite tarafından buyurulmuş amaçtır. Öznel amaç, kişinin kendisi tarafından konulmuş, kişinin ulaşmayı istediği amaçtır. Dolayısıyla, amaca uygunluğa bağlı olan değer, bir norma uygunluğa bağlı olan değerle ya da bir isteğe uygunluğa bağlı olan değerle özdeşdir.

Gerçekleştirilmiş amacın, bir norm ya da isteğe uygun olan şey olduğu bir tarafa bırakılacak olursa, araçlar ve amaç arasındaki ilişki kendisini, neden ile sonuç arasındaki ilişki şeklinde ortaya koyar. Bir amacın gerçekleştirilmesince uygun olan şey, o amaç için yerindedir –amacı oluşturan sonucu ortaya çıkaran nedenler gibi. Bir şeyin amaçlı olduğu şeklindeki yargı, amacın öznel ya da nesnel karakterine bağlı olarak öznel ya da nesnel değer yargısı olabilir. Fakat böyle bir değer yargısı ancak

araçlar olarak kabul edilen gerçekler ile sonuç olarak kabul edilen gerçekler arasındaki ilişkinin iç yüzünün anlaşılması ile mümkündür. Eğer a ile b arasında (a'nın neden, b'nin sonuç olduğu) bir neden-sonuç ilişkisi olduğu kabul edilirse, ancak o zaman (pozitif ya da negatif) bir değer yargısına ulaşabiliriz:

Eğer b bir amaç olarak isteniyorsa ya da bir norma göre “olması gereken”se, a amaçlıdır, yani amaca uygundur. a ile b arasındaki ilişki hakkındaki yargı ancak, b'nin öznel ya da nesnel bir amaç olarak varsayıp sayılmadığına bağlı olarak, öznel ya da nesnel bir değer yargısı olacaktır.